

**İRAN'IN ARTAN
BÖLGESEL ETKİNLİĞİ
VE YAŞANAN
KRİZLER ÖZELİNDEKİ
UYGULAMALARI**

ANKASAM
ANKARA KRİZ VE SİYASET
ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi'ne (ANKASAM) aittir. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek yapılacak makul alıntılar dışında ANKASAM'ın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Bu çalışmada yer alan görüş ve değerlendirmeler yazarına ait olup, kurumsal olarak ANKASAM'ın resmi görüşünü yansıtmaz.

Yayın No: 17

Analiz No: 3

Birinci Baskı - 2017

Tasarım: Sami BURGAZ

ANKASAM | ANKARA KRİZ VE SİYASET ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ehlibeyt Mah. Tekstildciler Cad. Sümer İş Merkezi
15/17 Balgat, Çankaya – Ankara/Türkiye

Tel: +90 312 474 00 46

Faks: +90 312 474 00 45

E-posta: info@ankasam.org

İRAN'IN ARTAN BÖLGESEL ETKİNLİĞİ VE YAŞANAN KRİZLER ÖZELİNDEKİ UYGULAMALARI

YRD. DOÇ. DR. GÖKTÜRK TÜYSÜZOĞLU

Analiz No: 3
Eylül 2017

İÇİNDEKİLER

Özet	7
Giriş	7
İran'ın Dış Politika Stratejisi	8
İran'ın Bölgesel Krizler Eksenindeki Görünürlüğü ve Müttefikleri	11
Sonuç	18
Kaynakça	20

ÖZET

Arap ayaklanmaları sonrası siyasal bazda “tektonik” diyebileceğimiz hareketlenmelere sahne olan Ortadoğu’da bir aktörün etkinliğinin arttığına tanıklık ediyoruz. Kendi mezhepsel, siyasal ve bölgesel duruşuna yakın olan aktörlerle yakın bağlar kurduğu bilinen İran, Arap ayaklanmalarına paralel olarak bu bağları kullanmaya başlamış ve bölgesel anlamda ne denli önemli bir aktör olduğunu kanıtlamıştır. Diplomatik, askeri ve lojistik destek sağladığı müttefikleri üzerinden yaşanan problemleri kendi çıkarları yönünde manipüle etmeyi amaçlayan Tahran’ın bu konuda belli bir başarı elde ettiğini de söyleyebiliriz. Suriye, Irak ve Yemen gibi bölgesel çatışma noktalarında gözler önüne serilen

İran etkinliği bu duruma önemli birer örnek oluşturmaktadır. Diğer taraftan, aynı ülkenin kendi içerisinde de “yenilikçiler” ile “muhafazakârlar” bağlamında ciddi bir kırılmalığa sahip olduğunu unutmamak gerekir. Bu kırılmalılık, İran’ın bölgesel görünürlüğünü azaltmak isteyen aktörlerin izledikleri strateji ve hamlelere bağlı olarak ülke içerisinde çeşitli görünüm alabilmektedir. Tahran karşıtı hamlelerin yoğunluk kazandığı dönemlerde “dini liderlik” merkezli “muhafazakârların” çatışmacı dili ve hamleleri İran’ın toplumsal/siyasal yönelimleri bağlamında daha etkin bir hal alırken, İran’ı uluslararası sistemin meşru bir aktörü olarak kabullenmeye yönelik girişimler eksenindeyse Hatemi ve şimdi de Ruhani gibi “reformcu” liderler özelinde “yenilikçi” anlayış güçlenmektedir. Ne var ki, muhafazakârların kurguladığı “güvenlikçi” karakterin devlet organları ve izlenen politikalar anlamında daha görünür olduğu açıkça ifade edilebilir. Bu durum, bölgesel krizler çerçevesinde de gözler önüne serilmektedir.

GİRİŞ

Ortadoğu, Arap Baharı olarak anılan ancak “bahar” olmadığı kısa bir süre içerisinde anlaşılan süreç başladığı günden itibaren “derin” bir siyasal çalkalanma içerisinde salınmaktadır. Bu çalkalanma süreci, bölge ülkelerinin kendi içlerindeki etnik, dinsel ve mezhepsel gerginliklerden beslenirken, otoriter yönetim kalıplarına olan tepki ve tarihsel boyuta haiz paylaşım

mücadelelerinden de etkilenmektedir. Gerek bölge ülkelerinin birbirleriyle olan ilişkilerini etkileyen, gerek küresel ve bölgesel aktörlerin bölge içi sorunlara daha fazla müdahil olmasına yol açan, gerekse de çatışma sürecine eklenilen aktör çeşitliliği bakımından farklı bir görünüm arz eden çalkalanma süreci, özellikle Suriye ve Irak özelinde düğümlenmiş bir görünüm arz etmektedir. Yeni ittifakların oluşmasına, var olduğu ifade edilen ittifakların zayıflamasına, küresel/ bölgesel aktörlerin çeşitli devlet dışı aktörler ile kurduğu müttefiklik ilişkilerinin önem kazanmasına ve bazı aktörlerin ön plana çıkmasına yol açan siyasal mücadele, uluslararası sistemin işleyişini yakından ilgilendiren çok önemli bir gelişme haline gelmiştir. Ortadoğu'daki çalkantı ekseninde açığa çıkan en önemli hususlardan biri ise İran'ın artan bölgesel etkinliğinin görünür hale gelmesi olmuştur.

İRAN'IN DIŞ POLİTİKA STRATEJİSİ

İslam Devrimi'nden bu yana “devrim ihracı”¹ olarak bilinen bir dış politika stratejisi bulunan Tahran, Şii mezhebi üzerine temellendirilen ve Velayet-i Fakih adı verilen dini önderin liderliğinde yapılandırılan otoriter bir siyasal yapıya sahiptir ve bu yapıyı özellikle tarihsel ya da toplumsal yakınlık içerisinde bulunduğu yakın coğrafyalara yayabilmeyi amaçlamaktadır.² Devrim ihracı

neticesinde kendisiyle benzer siyasal anlayışlara ve dış politika algısına sahip olacak komşu ülkelerin “kıblesi” olmayı bir hedef olarak belirlemiş olan “Molla Yönetimi”, böylece hem kendi devamlılığını sağlayabilecek hem de İran'ın güvenliğini ülke sınırlarının çok ötesinden başlatabilecektir. “İslami dayanışma” çerçevesinde bir dış politika retoriği kullanmayı hedefleyen İran, kendisinin “mezhepler üstü” bir husustan bahsettiğini kanıtlayabilmek için Filistin'de örgütlenmiş bulunan Sünni kökenli Hamas'a da çok ciddi yardımlarda bulunmuştur/ bulunmaktadır.³ Yani Tahran, Şiilik özelinde bir siyasal/toplumsal yapıya sahip ve bunun devamlılığı için mücadele edecek olsa da, esas hedefini İslam Dünyası'nın liderliği olarak tespit etmiş ve bu bağlamda Sünni olarak bilinen aktörler ile de “dış düşmanlara” karşı işbirliği ilişkisi geliştirmek istediğini göstermeyi arzulamıştır.

Başta ABD olmak üzere, Batılı aktörlerin, dinsel/siyasal anlamda “ötekileştirilmiş” ve Ortadoğu'yu kontrolü altına almak istediği düşünülen İsrail'in ve özellikle ABD'nin bölgede yer alan müttefiklerinin karşısında konumlandığını ve “gerçek İslam” mücadelesini/seferberliğini kendisinin verdiğini iddia eden Tahran, bu bağlamda “ahlaki” olduğunu ifade ettiği bir duruşu sahiplenmektedir. Ne var ki, aynı İran, bölgeyle yakından ilgilenen bir başka “dış aktör” Rusya ile çok yakın siyasal, askeri ve

Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı ‘Velayet-i Fakih’, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 68, No: 3, 2013, s. 95-112.

3 Davut Turan, “Gazze Operasyonu Işığında İran'ın İsrail-Filistin Sorunu'na Yaklaşımı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009, s. 47-53.

1 Ünal Gündoğan, “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 29, 2011, s. 93-99.

2 M. Serkan Taflıoğlu, “İran İslam Cumhuriyeti'nde

ekonomik ilişkiler kurabilmekte,⁴ hatta Suriye özelinde olduğu gibi “stratejik” bir ittifak da oluşturabilmektedir. Çok büyük önem attığı “nükleer programını” dahi Moskova’nın yardımıyla kurmaya çalışmış olan İran’ın, dış politika hususunda “ahlaki/idealist” bir tutum sergilemekten daha çok “pragmatik” bir anlayışa yaslandığını söylemek mümkündür.⁵

Nitekim aynı ülke, Ortadoğu konusunda oldukça agresif ve gerektiği noktada saldırgan bir tutum izler ve bölgesel bağlantıları üzerinden güç gösterisinde bulunurken, özelde Şiiilerin, genelde ise Müslümanların yoğunlukta bulunduğu Kafkasya ve Orta Asya konusunda çok daha “geri planda” durmakta ve özellikle Rusya’nın bu bölgelerdeki siyasal/toplumsal etkinlik girişimlerini uzaktan izlemektedir. Bu kapsamda İran, yalnızca, kuzeyinde yer alan ve kendi toprakları özelinde (bilhassa Doğu Azerbaycan, Batı Azerbaycan, Hamedan, Zencan, Erdebil eyaletlerinde Azerbaycan Türkleri çoğunluğu oluşturur. Hatta bölgeye, bağımsız Azerbaycan’ı “kuzey” olarak adlandırarak, “Güney Azerbaycan” adı da verilmektedir) irredentist emellere sahip olduğunu düşündüğü Azerbaycan ile oldukça yakından ilgilenmektedir.⁶ Önceleri Rusya açısından büyük bir problem yaratan Çeçenistan Meselesi’nde ve yine Dağlık Karabağ

Sorunu özelinde Müslüman unsurların yanında yer almayan İran’ın bu tutumu, ülkenin Kafkasya özelinde “İslam” adına değil de kendi pragmatik çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini kanıtlayan hususlardır.

İran’ın dış politika yaklaşımı noktasında pragmatik bir tutum takındığını gösteren en önemli gelişmelerden biri de ülkenin “nükleer programına” ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK)’nin daimi üyeleri ve Almanya’dan oluşan P5+1 ülkeleri ile imzalanan antlaşma olmuştur.⁷

Tahran, bu antlaşmayla nükleer silah üretme hedefini (böyle bir hedefin var olduğu hiçbir zaman resmi olarak açıklanmamış ve programın barışçıl olduğu ifade edilmiştir) önemli bir süre ertelemiş olmasına karşın, kendisine yönelik olarak dillendirilmeye başlanmış olan “askeri operasyon” ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Üstelik İran, bu antlaşmayla kendisine yönelik olarak uygulanan ve ağır ekonomik sorunlara yol açan ambargo uygulamalarının önemli bir bölümünün sona erdirilmesini sağlamış ve bölgesel gelişmeler ekseninde sözü geçen bir aktör olarak uluslararası diplomasiye yeniden dönüş yapmıştır. İran ile imzalanan P5+1 Antlaşması, Washington’un İsrail ve Suudi Arabistan ile olan bağlarını gergin bir hale getirdiği için,⁸ Tahran bu durumdan ayrıca memnun olmuş olsa gerektir. Zira İsrail’in, kendisini

4 Ellie Geranmayeh-Kadri Liik, “The New Power Couple: Russia and Iran in the Middle East”, *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, December 2016.

5 Kayhan Barzegar-Abdolrasool Divsallar, “Political Rationality in Iranian Foreign Policy”, *The Washington Quarterly*, Vol: 40, Issue: 1, 2017, s. 39-53.

6 Saleh Kamrani, “Why South Azerbaijan Matters?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol: 8, Issue: 4, 2009, s. 147-151.

7 Cornelius Adebahr, “Trump, the EU and Iran Policy: Multiple Pathways Ahead”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 31.01.2017.

8 Mohammed Ayoob, “The Iranian Nuclear Deal: Long-Term Implications for the Middle East”, *Insight Turkey*, Vol: 17, Issue: 3, 2015, s. 45-52.

“küçük şeytan” olarak adlandırılan ve daha önce defalarca yok edilmesi gerektiğini ifade eden İran’a karşı, askeri bir operasyon beklentisi içerisinde olduğu ve Washington’un Tahran ile anlaşmak istemesinden çok rahatsız hissettiği bilinen bir gerçektir. Bunun yanı sıra, İran’ı ezeli bir rakip, var olmaması gereken bir mezhebin temsilcisi ve bölge özelinde izleyeceği politikalara karşı çıkan bir aktör olarak gören, kendi toprakları içerisindeki Şii kökenli nüfus nedeniyle de bir tehdit olarak anımlandıran Suudi Arabistan da Tahran ile yapılan antlaşmadan son derece rahatsız olmuş ve ABD ile olan stratejik bağlarını dahi sorgular hale gelmiştir. Hatta Riyad’ın, Suudi Arabistanlı Şii din adamı Nimr El Nimr’i idam etmesi, büyük bir toplumsal infiale neden olmuş ve İranlıların Tahran’daki Suudi büyükelçiliği önünde büyük çaplı protesto gösterileri yapmalarına yol açmıştır.⁹ Protesto gösterilerinin kontrolden çıkma emareleri göstermesi ise iki ülke arasında ciddi bir diplomatik kriz yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

İran, her ne kadar açıkça dillendirmese ve kendisini “İslam Dünyası”nın lideri ya da koruyucusu olarak göstermeye çalışsa da, bütüncül bir duruştan daha çok, Şii mezhebinin en güçlü siyasal taşıyıcısı olarak görülmekte ve anlamlandırılmaktadır. İslam Dünyası içerisindeki Sünni-Şii ayrımının çok kuvvetli ve görünür bir problem olarak topluları

ayrıştırmasının yanı sıra, bölgesel ve küresel aktörlerin de bu ayrımı sahiplenmesi ve kullanması, İran’ın da eklemlendiği bir toplumsal/siyasal görünüm ya da parçalanmışlık yaratmaktadır. Hamas gibi Sünnilik özelinde kurgulanmış aktörlere verilen destek ise İran’ın pragmatik anlayışının bir yansımasıdır. İran, İslam Devrimi sonrası içerisine sürüklendiği yalnızlığı, çevre ülkelerde yaşayan Şiiler ile kurduğu ilişkiler ve özellikle de Şiilik özelinde kurgulanmış siyasal örgütlere/gruplara verdiği destek ile aşmaya çalışmıştır.¹⁰ Bu durum, yıllardan bu yana sürmekte olduğu için, Arap Baharı sonrasında, İran’ın bölge ülkelerinin yeniden yapılanması ya da bu ülkelerde yaşanan iç çatışmalar bağlamında sahip olduğu yerel bağlantılar üzerinden çok etkin bir politika yürütebilmesine çok da şaşırılmamalıdır. Zira Tahran, siyasal ve ekonomik anlamda, bu gruplara/aktörlere uzunca bir süredir yatırım yapmaktadır ve bugün de bölgesel etkinlik arayışı kapsamında, bu yatırımın karşılığını almak istemektedir. Nitekim İslam Devrimi’nin önderi Ayetullah Humeyni, “*İslam Devrimi’nin İran sınırları içerisinde kalması, rejimin Fatihası’nın okunması anlamına gelir*” diyerek, İran’ın Ortadoğu’da rejim ihracına ne denli önem verdiğini, bu bağlamda kendisiyle birlikte hareket edecek aktör arayışı içerisinde olacağını ve rejimin savunulmasının İran topraklarında değil, başka topraklarda/ülkelerde gerçekleştirilmek isteneceğini açıkça kanıtlamaktadır.

9 Ben Hubbard, “Iranian Protesters Ransack Saudi Embassy After Execution of Shiite Cleric”, *The New York Times*, 02.01.2016, <https://www.nytimes.com/2016/01/03/world/middleeast/saudi-arabia-executes-47-sheikh-nimr-shiite-cleric.html>, (Erişim Tarihi: 05.07.2017).

10 Kayhan Barzegar, “Iran and the Shiite Crescent: Myths and Realities”, *The Brown Journal of World Affairs*, Vol: 15, Issue: 1, 2008, s. 87-99.

İran, Rusya lideri Vladimir Putin'in sıklıkla altını çizdiği ve özellikle Çin'in etkinliğinin artmasına paralel olarak uluslararası sisteme ilişkin tartışmalarda önemli bir yer tutan "çok kutupluluk"¹¹ anlayışının en önemli destekçilerinden biridir. Pekin ya da Yeni Delhi gibi "küresel" bir aktör olabilme hedefi olmasa dahi, bölgesinde, yani Ortadoğu'daki gelişmeleri yönlendirebilen bir ülke olmak isteyen İran, Arap ayaklanmalarına paralel olarak artan bölgesel etkinliği ile bu yönde önemli bir adım atmış gibi görünmektedir. Ne var ki, ülkenin daha uzun erimli ve etkin dış politika stratejileri üretebilmesi için özellikle enerji altyapısına büyük çaplı bir yatırım yapması ve sürdürülebilir bir ekonomik ve teknolojik gelişim seviyesi tutturması gerekmektedir. Bunun için de öncelikle ülke içerisindeki siyasal bölünmüşlüğü aşılması ve karşı karşıya kalınan diplomatik/siyasal baskının dozajının olabildiğince azaltılması gerekmektedir. Bu yalnızlığın aşılabilmesi noktasında, Batılı aktörler arasındaki farklılıklara yatırım yapmayı amaçlayan Tahran, ABD'nin aksine özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkeler üzerinden Avrupa ile ekonomik ve enerji tabanlı bir işbirliği ortamı yaratmaya çalışmaktadır.¹²

İRAN'IN BÖLGESEL KRİZLER EKSENİNDEKİ GÖRÜNÜRLÜĞÜ VE MÜTTEFİKLERİ

Irak, Suriye, Lübnan, Bahreyn ve Yemen, İran etkisinin görünür olduğu Ortadoğu ülkeleri olarak değerlendirilebilir. Bu ülkelerin, Şii mezhebinden insanların yaşadığı ya da Suriye özelinde görüldüğü gibi, Şiiliğe yakın olarak değerlendirilen Nusayrilik (Arap Aleviliği) ile anlamlandırılacak ülkeler olmaları bu durumun esas nedenidir.¹³ İran "yerel" paydaşları eliyle bu ülkelerde etkili olmak istemektedir.

Lübnan iç siyasetinde çok etkili olan ve hem Şiiler özelinde hem de İsrail ile yaptığı mücadele ekseninde önemli bir halk desteğine sahip olduğu ifade edilebilecek Hizbullah, İran'ın hem Lübnan'da hem de Suriye'deki iç savaş ekseninde kullandığı bir "araç" vazifesi görmektedir.¹⁴ Tahran'ın ekonomik, askeri ve siyasal desteğine haiz olan Hizbullah, İran tarafından, Lübnan'daki Suudi Arabistan etkinliğini dengeleyebilmek amacıyla kullanılan bir örgüttür. Bu örgüt, aynı zamanda, İsrail'e karşı kullanılacak bir ileri cephe görünümüne de sahiptir ve Tel Aviv'e yönlendirilmiş sürekli bir rahatsızlık unsurudur.¹⁵ Yani İran, Hizbullah'ı hem Lübnan'daki

11 Xymena Kurowska, "Multipolarity As Resistance to Liberal Norms: Russia's Position on Responsibility to Protect", Conflict, Security&Development, Vol: 14, Issue: 4, 2014, s. 489-508.

12 Naysan Rafati, "France and Iran, Two Years After the Nuclear Deal", *Le Monde Diplomatique*, 15.06.2017, <http://mondediplo.com/outsidein/france-and-iran-two-years-after-the-nuclear-deal>, (Erişim Tarihi 15.08.2017).

13 Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritielleriyle Nusayrilik", *Ortadoğu Yıllığı*, 2011, s. 579-614.

14 Bayram Sinkaya, "Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Ekseni", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, No: 72, 2016, s. 22-25.

15 Serhat Erkmen, "Ortadoğu'da Kilitlenen Güç Mücadelesi ve Yeni Çatışma Olasılığı", *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, No: 52, 2013, s. 71-77.

etkinliğini sürdürebilmek hem Suudi Arabistan'ın bu ülke özelindeki etkinliğini sınırlayabilmek hem de İsrail'e sürekli bir güvenlik riski oluşturarak “*nefesini Tel Aviv'in ensesinde hissettirebilmek*” için kullanmaktadır. Suriye'de yaşanan iç savaş çerçevesinde Hizbullah milislerinin Suriye Ordusu'na verdiği destek bağlamında da Tahran'ın ciddi bir desteği söz konusudur. Zira Hizbullah, Esad güçlerinin iç savaş bağlamında en önemli destekçilerinden biridir¹⁶ ve Lübnan sınırına yakın bölgelerde bu örgütün ciddi bir görünürlüğü söz konusudur. İran'ın Esad rejimine destek vermesinin en önemli nedenlerinden biri de Hizbullah ile olan lojistik bağlarını koruyabilmektir. Nitekim Suriye'de Esad yönetiminin gitmesi ve ülkenin Sünni, Nusayri ve Kürt bölgeleri özelinde üç parçalı bir federasyona dönüştürülmesi ya da Sünni ağırlıklı bir yönetim kurgulanması halinde, Tahran'ın Hizbullah ile olan lojistik bağının zayıflaması, hatta tamamen kopması söz konusu olabilecektir. Zira Suriyeli Sünniler genel itibarıyla Suudi Arabistan ve Körfez Ülkelerine yakın bir duruş içerisinde olacaktır. Kürtler ise ABD ile olan yakınlıkları ve İsrail'in verebileceği ekonomik ve askeri desteğe ihtiyaç duyabileceklerinden dolayı İran'a soğuk yaklaşacaktır. Bu durumda, mevcut lojistik bağın “federal” bir Suriye özelinde sürdürülmesi pek mümkün değildir. Hatta son günlerde Tahran'ın, ABD eliyle Suriye'nin kuzeyinde kurgulanmaya çalışılan

“Kürt Bölgesi”ne karşı çıkmamak adına, Suriye-Irak sınırındaki Tanaf Bölgesi'nde yer alan ABD Özel Kuvvetleri'nin bölgeden çekilmesi ve buradan Tahran ile Hizbullah arasındaki lojistik bağın devamlılığının sürdürülmesine karşı çıkılmaması yönünde pazarlıklarda bulunduğu dahi iddia edilmektedir.¹⁷ Bu arada, bölgenin genel itibarıyla Sünni Arapların konumlandığı ve Esad güçlerinin çevresini kontrol altında tuttuğu bir bölge olduğunu da belirtmek gerekir. Ne var ki, Tanaf'tan Hizbullah ile bağlantıyı sürdürebilmek adına ABD destekli Kürt Bölgesi'nin varlığına izin verilebileceğine dair haberler yayınlanması dahi Tahran'ın Hizbullah'a ne denli önem verdiğini göstermektedir.

Suriye'deki iç savaş çerçevesinde Beşar Esad'ın yanında duran İran, özellikle *Kasım Süleymani*'nin komuta ettiği ve Devrim Muhafızları'nın özel operasyon birliği olarak bilinen *Kudüs Gücü* ve farklı ülkelerden Tahran'ın yönlendirmesi ve silahlandırması ile Suriye'ye gönderilen milisler eliyle Suriye Ordusu'nun karadaki en önemli destekçilerindendir.¹⁸ Hizbullah ile koordinasyon içerisinde hareket eden bu aktörler, özellikle Hama, Humus ve Lazkiye kırsalında etkin bir mücadele vermektedir. Suriye'deki mevcut yönetime Nusayri bir karakter atfedilmesi ve bu ülkedeki herhangi bir siyasal değişim/dönüşüm girişiminin

16 Mustafa Yetim, “Hizbullah'ın Son Dönem Bölgesel Siyaseti: Direniş Söyleminde Zemin-Anlam Kayması”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, No: 27, 2016, s. 50-53.

17 Merve Şebnem Oruç, “ABD ve İran, Suriye-Irak Sınırında Karşı Karşıya”, *Yeni Şafak*, 15.06.2017, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/abd-ve-iran-suriye-irak-sinirinda-karsi-karsiya-2038483>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

18 “İran'ın Ortadoğu'daki Kılıcı: Kasım Süleymani”, *Al Jazeera Türk*, 11.11.2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

Suudi Arabistan ve Türkiye'nin bölgesel etkinliklerine olumlu yansımaları ihtimalinin çok yüksek olması, İran'ın sahadaki varlığına çok önem vermesine ve Esad Yönetimi'nin yanında kararlılıkla durmasına neden olmaktadır. Suriye'deki iç savaşın masada sonlandırılması noktasında en etkili aktörlerden biri olmayı hedefleyen İran, bu bağlamda sahadaki görünürlüğünü ve etkinliğini asla kaybetmek istememektedir. Trump yönetiminin İran'a bakışının olumsuz olması ve Obama yönetiminin aksine Tahran'a yönelik ekonomik kısıtlamaları arttırması, İran'ın, Suriye ve Irak'ta görev yapan özel kuvvetlerinin bütçesini ve etkinliğini daha da yükseltme yönünde tepkisel kararlar almasına neden olmaktadır.¹⁹ Bu anlamda Kudüs Gücü ve yine Kasım Süleymani komutasında kurgulanmış Haşdi Şaabi unsurlarının daha da ön planda olmaya devam edeceği ifade edilebilir. Hatta Musul'un DAES'ten geri alınmasında önemli bir payı olan Haşdi Şabi gücüne bağlı unsurların, Irak-Suriye sınırı üzerinden Suriye topraklarına sokularak bu ülkedeki İran destekli milis kuvvetleri ve Suriye Ordusu ile birleşebileceğine dair yorumlar da yapılmaktadır.²⁰ Ne var ki, Tanaf'ın ABD Özel Kuvvetleri tarafından kontrol ediliyor olması, bu hamleyi şimdilik kaydıyla mümkün kılmanın önüne geçmektedir. Hatta ABD, 7 Ağustos 2017'de Irak-Suriye sınırında bulunan Haşdi

Şaabi unsurlarını havadan vurarak İran'a mesaj da vermiştir.²¹ Bunun üzerine İran, ABD'nin kendisine yönelik bakışının giderek olumsuz bir görünüme kayması sonrasında "orta menzilli balistik füze programına" yeni yatırımlar yapmayı da Meclis üzerinden meşrulaştırmıştır. Bu durum, Tahran'ın Washington ve paydaşları ile olan ilişkilerinin gerginliğe eklenmiş görünümünün konsolide olabileceğini kanıtlamaktadır.

Irak'ta ise İran'ın "güçlü bir görünürlüğe" sahip olduğu belirtilebilir. Ülke nüfusunun %65 kadarının Şiilerden oluşması ve Bağdat'taki yönetimin genel itibarıyla Şiilerin kontrolünde şekillenmesi, özellikle İran-İrak Savaşı'ndan bu yana Irak topraklarında ciddi müttefikleri ve bağlantıları olan Tahran'ı bu ülke özelinde güçlü kılmaktadır. Bu etkinlik, DAES'e karşı mücadele çerçevesinde ön plana çıkan ve yine Kudüs Gücü'nün koordinasyonu ile kurgulanmış *Haşdi Şabi* milisleri ve *Bedir Tugayları* özelinde açığa çıkmaktadır.²²

Tahran ile yakın ilişkilere sahip Irak Hükümeti'ne bağlı Irak Ordusu'nda da ağırlık Şiilerden oluştuğu için, bu ülkede ciddi bir İran nüfuzu olduğu ortadadır. Aslında Irak'ta ABD ile İran arasında bir dengenin oluştuğu ifade edilebilir. Nitekim Washington'un daha çok Bölgesel Kürt Yönetimi'ne yakın durmasına ve Bağdat'ı Sünni Araplar, Kürtler ve diğer unsurlara

19 "İranda Devrim Muhafızlarının Bütçesi Arttırıldı", *Milliyet*, 13.08.2017, <http://www.milliyet.com.tr/iran-da-devrim-muhafizlarinin-dunya-2501446>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

20 "İran Destekli Haşdi Şaabi'nin Suriye'ye Girdiği İddia Edildi", *AA*, 01.06.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/iran-destekli-hasdi-sabinin-suriyeye-girdigi-iddia-edildi/832687>, (Erişim Tarihi: 13.08.2017).

21 Mehmet Seyfettin Erol, "ABD-İran Savaşı Haşdi Şabi Vuruşuyla Başladı", *ANKASAM*, 11 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/abd-iran-savasi-hasdi-sabi-vurusuyla-basladi>, (Erişim Tarihi 11.08.2017).

22 Bilgay Duman, "DAES Sonrası Irak'ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yığınları)", *ORSAM*, Rapor No: 198, Mayıs 2015.

karşı daha itidalli davranmaya itmesine karşılık, Tahran da ağırlığı Bağdat'a vermekte ve DAEŞ'e karşı mücadele söylemini ön planda tutarak, bu ülke özelindeki siyasal etkinliğini perdelemeye çalışmaktadır. Suudi Arabistan ve Türkiye gibi bölgesel aktörleri Irak'tan uzak tutmak isteyen Tahran, bu minvalde Washington ile de uzlaşıyor gibi görünmektedir. Bu durum, Türk Ordusu'na bağlı askerlerin, Irak Hükümeti tarafından Başika'dan çıkarılmak istenmesi,²³ İran ile yakın ilişkilere sahip Şii aktörlerin buna hararetle destek vererek Türkiye'yi tehdit etmesi ve ABD'nin de Türkiye'nin yanında durmayıp Irak Hükümeti'ni haklı bulmasıyla açığa çıkmıştır. Zira ABD, Türkiye'nin Musul Operasyonu'na katılmasını istememiştir.²⁴ Washington'a göre, Türkiye'nin bu operasyonda yer alması gerek Irak Hükümeti'ni gerekse de Bölgesel Kürt Yönetimi'ni rahatsız edecek ve özellikle Sünni Araplar ile Türkmenler özelinde Ankara'yı etkin bir aktör olarak Irak denklemine dâhil edecekti. Üstelik böyle bir hamle, Washington'a göre, Erbil ile Ankara'nın arasını açabilecek bir gelişme olabilecekti.

İran'dan sonra Türkiye'nin de Irak denklemine dâhil olması, yani aktör çeşitliliği, ABD için kabul edilebilir bir durum olmayacaktır. Ne var ki, İran'ın, Irak'taki siyasal etkinliği Iraklı Şiiiler arasında da tartışma konusu olabilmektedir. Ülkelerinin

bağımsızlığına ve Şii Arap kimliğinin özgünlüğüne atıf yapan ve İran'ın kendileri üzerindeki baskısını ya da yönlendiriciliğini eleştiren belli kesimler, son dönemde farklı siyasal anlayışlar çerçevesinde arayışlara da başlamışlardır.²⁵ Hiç kuşkusuz, bu tarz girişimler, Tahran'ın Bağdat üzerindeki etkinliğinden rahatsız olan ve kendilerine daha yakın ve işbirliğine açık Şii gruplar arzulayan ABD, İsrail ve pek tabi ki Suudi Arabistan gibi aktörler tarafından da ilgiyle karşılanacaktır.

Yemen ve Bahreyn, İran'ın etkide bulunabildiği diğer Ortadoğu ülkeleridir. Yemen'de devam eden iç savaş bağlamında Şii (Zeydi) Husi milislerinin yanında duran, ancak onlara askeri ya da ekonomik destek verdiğini reddeden Tahran,²⁶ bu ülkede esasen Suudi Arabistan ve diğer Körfez Ülkelerine cephe almaktadır. Kızıldeniz girişinde yer alan ve dünya enerji ticaretine ilişkin en önemli rotalardan birini kontrol eden Yemen'de İran yanlısı Husileri iktidarda görmek, Tahran için oldukça cazip bir durum yaratacaktır. Üstelik Yemen, Suudi Arabistan sınırında yer aldığı için, bu ülkeye yönelik bir tehdit olma potansiyeline sahip olabilecek ve özellikle de Suudi Arabistan'ın doğusunda bulunan ve ülke nüfusunun %15-20'lik kesimini oluşturan Şiiiler ile de bağlantı kurma potansiyeli yaratabilecektir.²⁷

23 Ali Semir, "Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkileri'nin Geleceği", *BİLGESAM Analiz Ortadoğu*, No. 1275, Aralık 2015.

24 Nuri Elibol, "Musul'da Neden İsteniyoruz?", *Türkiye*, 07.10.2016, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/nuri-elibol/593561.aspx>, (Erişim Tarihi 07.07.2017).

25 Bilgay Duman, "Irak'ta Dönüşümün Ayak Sesleri", ORSAM, 4 Ağustos 2017, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAnaliz/14480>, (Erişim Tarihi 14.08.2017).

26 "Exclusive: Iran Steps up Support for Houthis in Yemen's War", *Reuters*, 22.03.2017, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-iran-houthis-idUSKBN16S22R>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

27 Peter Salisbury, "Yemen and the Saudi-Iranian Cold War", *Chatham House Research Paper*, Şubat 2015.

İran'ın en çok önem atfettiği hususlardan biri Riyad'ın yanı başında bir müttefik elde ederek, Suudileri tedirgin etmek ve bölgesel rekabet doğrultusunda kendisine açık bir kapı yaratabilmektir. Bu nedenle, İran, Suudi Arabistan ve müttefiklerinin Riyad'ın kontrolünde Husiler ve müttefikleri devrik devlet başkanı Ali Abdullah Salih yanlılarına karşı düzenledikleri saldırıları kınamaktadır. Yemen'de Husilerin başarılı olması, İran'ın, bölgenin kuzeyinde sahip olduğu etkinliğin, Ortadoğu'nun güneyine de yayılmasını sağlayacağı için önemlidir. Bahreyn'de ise, İran etkinliği daha sınırlı kalmaktadır. Nüfusunun %65-70'lik kısmını Şii Araplar'ın oluşturduğu ancak Sünni bir Kraliyet Ailesi (El Halife Hanedanı) tarafından yönetilen ülke Suudi Arabistan ve Katar arasında yer almakta ve siyasal anlamda Suudi Arabistan'ın güdümünde hareket etmektedir.²⁸ Arap ayaklanmalarına paralel olarak bu ülkede de gösteriler düzenlenmiş ancak Suudi güvenlik güçlerinin de desteğiyle bu gösteriler şiddetle bastırılmıştır. İran, çoğunluğunu Şiiilerin oluşturduğu ülkede kendisine eğilim duyan bir hareket yaratmak istemektedir.

Stratejik bağlamda çok önemli bir bölgede yer alan Bahreyn, İran'a, Suudi Arabistan'ın yanı başında bir köprübaşı kazandırabilir. Ne var ki, Riyad da bu ülkede yaşanan gelişmeleri çok yakından izlemekte ve gerektiğinde derhal müdahale etmektedir. Hatta Suudi Arabistan'ın, özellikle Suriye ve Mısır'da yaşanan

gelişmeler özelinde kendisiyle sorun yaşayan ve İran ile de işbirliği ekseninde ilişkiler geliştirebileceği mesajı veren Katar ile yaşadığı "derin" diplomatik ve siyasal kriz²⁹de, Riyad'ın, kendi etkinlik alanı içerisinde gördüğü Körfez Ülkelerini İran'dan uzak tutabilmek amacıyla rahatsızlığını açıkça ortaya koyabildiğini kanıtlamaktadır. Nitekim bu kriz çerçevesinde Bahreyn'in de derhal Riyad'ın yanında konumlandığını ve Katar'a karşı uygulanan diplomatik, siyasal ve ekonomik kısıtlamalara katıldığını görüyoruz.³⁰ Doha ile Riyad arasındaki kriz ekseninde, özellikle "Müslüman Kardeşler" gibi Riyad'ın karşı çıktığı aktörler ile Doha'nın iyi ilişkiler içerisinde olması ve Katar'ın Suudi Arabistan'dan daha "bağımsız" bir dış politika izleme isteği yatsa da, Doha'nın Tahran ile iyi ilişkiler kurmak istediğine ilişkin haberlerin yapılması da krizin arkasındaki İran boyutunu açığa vurmaktadır.³¹

ABD'de İran ile yapılan P5+1 Antlaşması'na karşı çıkan ve İran'ın bölgesel anlamda izole edilmesi gerektiğini düşünerek bu ülkeye uygulanan ambargoların devamından yana olan Donald Trump'ın başkanlık koltuğuna oturması da İran'a ilişkin bakış açısının "sertleşmesine" ve bu ülkeyle ilişkileri zaten kötü

29 "Qatar Crisis: Restrictions to Continue, Saudi Arabia Says", *BBC News*, 05.07.2017, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40510508>, (Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2017).

30 Simon Shen, "What's Driving Bahrain's Grudge Against Qatar?", *Ejinsight*, 19 Haziran 2017, <http://www.ejinsight.com/20170619-whats-driving-bahrains-grudge-against-qatar>, (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

31 Saeid Jafari, "Saudi-Led Qatar Blockade Brings Iran, Turkey Together", *Al Monitor*, 03.07.2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/06/saudi-qatar-blockade-iran-turkey-convergence-crisis.html>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

28 Simon Mabon, "The Battle For Bahrain: Iranian-Saudi Rivalry", *Middle East Policy Council*, <http://www.mepc.org/battle-bahrain-iranian-saudi-rivalry>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

olan Suudi Arabistan ve pek tabii ki İsrail'in "çatışmacı" tezlerinin ön plana çıkmasına neden olmuştur.³² Bu durum, "reformcuların" seçimlerden galip çıktığı İran'da, olması gerekenin aksine "muhafazakârların" seslerinin daha fazla çıkmasına neden olduğu gibi,³³ özellikle Devrim Muhafızları üzerinden Tahran'ın askeri ve siyasal etkinliğini bölgesel mahiyette güçlendirme çabalarına da hız verebilecektir.

İran destekli Haşdi Şaabi milislerinin Musul Operasyonu çerçevesinde Irak-Suriye sınırına ulaşmaya ve burada Esad kuvvetleri (Suriye Ordusu) ve İranlı milislerle birleşerek iki ülke arasında doğrudan bağ kurmaya çalışması bu durumun açık bir örneğidir.³⁴ Ayrıca İran, DAES'in Suudi Arabistan ve ABD tarafından kendisine karşı kullanılmak istendiğini ve İsrail ile Riyad yanlısı Körfez Ülkelerinin de buna destek verdiğini düşünmektedir. DAES'in son dönemde İran'ı hedef alan mesajlar yayınlaması ve öncesinde de Haziran 2017'de Tahran'da 18 kişinin ölümüne yol açan "çifte saldırıyı (Meclis ve Humeyni Türbesi)" üstlenmiş olması,³⁵ Tahran'ın, kendisine yönelik Riyad ve Washington odaklı ciddi bir tehdit

hissetmesine neden olmaktadır. Zaten bu nedenle de yurtdışında görev yapan özel kuvvetlerine yaptığı yatırımı artırma ve böylece kendi güvenliği açısından elzem gördüğü Suriye, Irak ve Yemen gibi ülkelerde "vekâlet savaşlarını" sürdürerek tehlikeyi sınırlarının ötesinde karşılama stratejisine yönelmektedir. Orta menzilli füze programına yapılacak yatırım ise bu manevranın tamamlayıcısı olarak görülmektedir.

Görüldüğü üzere, İran, krizler özelinde bölgesel bağlantılarını kullanarak hareket etmektedir. Bu bağlantılar da genel itibarıyla, İslam Devrimi sonrası "devrim ihracı" ve "İslami dayanışma" söylemleri üzerinden kurgulanan ve özellikle Şii mezhebini ön plana alan ideolojik ve siyasal bir arka plana sahiptir. Tahran'ın en önemli başarısı, kendisine yönelik olarak uygulanan diplomatik, siyasal ve ekonomik baskılara, hatta ambargoya karşın, söylemlerini canlı tutmayı başarabilmesi ve bölgesel müttefikleri ile ilişkilerini sağlam bir düzlemde şekillendirebilmiş olmasıdır.

İran'ın krizler özelinde izlediği stratejik yönelimlerden birisi de belli bir gelişmeye ve olaya ilişkin olarak, devletin farklı birimlerinden "farklı tonda" açıklamalar yapılmasını sağlayarak, Tahran'ın esasen ne düşündüğünü net bir şekilde göstermeden hareket etmektir. Nitekim herhangi bir gelişme ekseninde gerek Dışişleri Bakanlığı'ndan gerek Devrim Muhafızları'ndan gerekse de Devlet Başkanlığı makamından farklı açıklamalar yapılabilmektedir. Hatta zaman zaman dini lider Ayetullah Ali Hamaney'den de genel itibarıyla "sert

32 "Trump's Policy of Isolation Against Iran", *Deutsche Welle*, <http://www.dw.com/en/trumps-policy-of-isolation-against-iran/a-38975754>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

33 Arash Karami, "In Wake of Rouhani's Win, Conservative Rivals Vow to Remain on Scene", *Al Monitor*, 21.05.2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/05/iran-rouhani-re-election-raisi-letter-complaint-guardian.html>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

34 "Suriyede Şii Koridoru İçin Yeni Ateş Hattı", *Karar*, 31.05.2017, <http://www.karar.com/ekonomi-haberleri/suriyede-sii-koridoru-icin-yeni-ates-hatti-498865#>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

35 "DAES'den İran'a Yeni Tehdit", *Sputniknews*, 10.08.2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201708101029646431-isid-iran-yeni-saldiri-tehdit>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

tonda” ve devrimin ruhuna uygun açıklamalar gelmektedir. Bazen de devlete bağlı resmi ve yarı resmi haber ajanslarından, aynı konuya/ hususa ilişkin farklı haberler geçilerek kafa karıştırıcı ve Tahran'ın duruşunu “sislerin ardında” bırakan bir tavır sergilenmektedir. Bu bağlamda, Tahran'ın gelişmeler karşısında tam olarak ne düşündüğünü anlayabilmek ya da sezebilmek pek de kolay olmamaktadır. Muhafazakâr kanat, yani Hamaney ve Devrim Muhafızları'nın dış politika ve güvenliğe ilişkin hususlarda her daim ön planda oldukları söylenebilecekse de bu ülkenin belli bir gelişme karşısında ne düşündüğünü anlayabilmek için konjonktürel eğilimleri iyi takip etmek ve konunun Tahran açısından önemine binaen aktör bazında inceleme yapmak gerekir. Hatta belirtilen meselenin farklı gruplar (muhafazakârlar, reformistler ya da pragmatistler) açısından ne anlama geldiği ayrı ayrı değerlendirilerek çıkarsamalarda da bulunulabilir. İran'da gelenekçiler, pragmatistler ve yenilikçiler adında üç farklı siyasal eğilimin bulunması (son zamanlarda gelenekçiler ve yenilikçiler olarak ikiye ayıranlar da vardır) ve bu kesimlerin iktidarda yer alma durumları ya da siyasal konumlanmalarına ilişkin yorumların ve beklentilerin varlığı da Tahran'ın dış politika bağlamındaki kafa karıştırıcı ve bilinmez tutumunu güçlendirmektedir.

İran Devlet Başkanı Hasan Ruhani liderliğindeki pragmatistler, bu süreç bağlamında ön plana çıkmış olsalar da Hamaney ve Devrim Muhafızları özelinde temsil edilen gelenekçi tutum da kendisini her daim hissettirmektedir.

Yani ülke belli bir dengeye oturtulmuş durumdadır ve bu durum özellikle son 5 yılın (yani Arap Baharı ve sonrasında) bir ürünüdür. Son devlet başkanlığı seçimlerini pragmatist/reformcu aday Hasan Ruhani beklenmediği kadar “rahat” bir şekilde kazanmasına karşın, Trump yönetiminin İran aleyhtarlığı ve bu anlamda Riyad ve Tel Aviv özelinde, Kahire'yi de içerecek bir bölgesel birlikteliği güçlendirme çabası³⁶ ve Tahran'da parlamento ile Humeyni'nin türbesine yönelik olarak düzenlenen bombalı saldırılar (DAEŞ üstlendi),³⁷ Hamaney önderliğindeki muhafazakâr kanadın söylem düzeyinde yeniden güçlü bir duruş sergilemesini beraberinde getirmiştir. Öyle ki, İran halkının bir bölümü, Ruhani'nin sergilediği uzlaşma yanlısı anlayışın, ABD'de karşılık bulmadığını ve bu durumun ülkelerine yönelik olarak uygulanan “çifte standart” kanıtladığını düşünmeye başlamıştır.

Ruhani yanlısı pragmatistlerin ciddi bir ağırlığının olduğu İran Meclisi'nde yankılanan ABD karşıtı sloganlar ve açıklamaların son dönemde artmış olması bunun önemli göstergelerinden biridir. Hatta DAEŞ'in üstlendiği saldırının arkasında ABD'yi ve İran karşıtı bölgesel aktörleri gören analizler de yayınlanmış ve destek bulmuştur. Ne var ki, bu saldırıların, aynı zamanda “Devrim Muhafızları” eliyle planlanmış ve Ruhani'nin seçimle güçlenen “reformcu” ve pragmatist dış

36 İsmail Numan Telci, “Trump'ın Ortadoğu Stratejisinde Suudi Arabistan ve İsrail”, *SETA*, 28.05.2017, <https://www.setav.org/trumpin-ortadogu-stratejisinde-suudi-arabistan-ve-israil>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

37 “İran Meclisi'nde ve Humeyni'nin Türbesinde Saldırılar: DAEŞ Üstlendi En Az 12 Ölü”, *BBC Türkçe*, 08.06.2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40184311>, (Erişim Tarihi 08.07.2017).

politika yaklaşımını anlamsızlaştırmak için düzenlendiğini ifade eden “komplo teorileri” de bulunmaktadır.

SONUÇ

Arap Baharı adı verilen süreç, esas itibarıyla İran’ın işine yaramıştır. Nitekim İran, bahsetmiş olduğumuz bağlantılarını kullanma şansına kavuşmuş ve böylece ne denli etkin bir bölgesel aktör olduğunu başta ABD olmak üzere tüm dünyaya kanıtlamıştır. Ayrıca, bu kriz sayesinde nükleer programı nedeniyle kendisi özelinde oluşturulmuş olan “askeri operasyon” beklentisini/ihtimalini ortadan kaldırmıştır. Böylece Tahran, İsrail ve Suudi Arabistan’ın ABD ile olan ilişkilerinde ciddi bir gedik açılmasını da sağlamıştır. İran’ın yükselişi ve Arap ayaklanmalarına paralel olarak, özellikle Irak ve Suriye’de sözü dinlenmesi gereken bir aktör haline gelmesi, Türkiye’nin bölgesel politikalarına da etki eden bir faktör olmuştur. İran’ın yükselişi, Türkiye’nin bölgedeki gelişmeler nezdinde Tahran faktörünü daha fazla gözetmesine ve çeşitli olaylar bazında İran ile çıkarlarının çatışmasına da neden olmuştur. Zira, bölgesel gelişmeler ekseninde, olayları yönlendirme ve bölgesel aktörleri kullanma anlamında İran’ın çok etkili olduğu ve güçlü yerel bağlantılara sahip olduğu görülmüştür. İran’ın gerek yerel bağlantılarını kullanarak gerekse de dinsel/mezhepsel bağlarını ortaya koyarak giriştiği bölgesel mücadele, Türkiye’nin yıllardan bu yana ihmal ettiği Ortadoğu’yu fazlaca tanımadığını, ciddi bir bilgi eksikliği içerisinde olduğunu, özellikle

Türkmenleri çok fazla ihmal ettiğini ve yumuşak gücüne dayalı olarak artan görünürlüğüne kriz zamanlarında fazlaca bir geçerliliğinin olmadığını da kanıtlamıştır. Türkiye’nin temel meselelerinden biri de birlikte hareket ettiği bölgesel aktörlerden yeterince destek alamaması ve bu aktörlerin kendisini güçsüz/etkisiz kılacak uygulamalarına destek vermek zorunda kalmış olmasıdır. İran, Rusya ile olan çıkar ortaklığını özellikle Suriye özelinde çok iyi bir şekilde kullanmayı başarmaktadır. Türkiye ise, zaman geçtikçe müttefik olarak gördüğü ülkelerle (özellikle ABD) arasındaki makasın açıldığını, onları kullanamayacağını ve güvenemeyeceğini açıkça görmüştür. Bu bağlamda, Türkiye’nin de “orta vadede” müttefiklik ilişkilerini yeniden tanımlaması ve bu tanımın içerisini daha sağlıklı bir şekilde doldurması gerektiği ortadadır.

İran, Ortadoğu fotoğrafının en belirgin parçalarından biri olduğunu Arap ayaklanmalarına paralel olarak kanıtlamıştır. İzlediği strateji ve sahip olduğu bağlantıları kullanma şekliyle mevcut gücünün ötesinde bir görünürlük ve etkinlik sağlamış ve kendisi üzerinde uygulanan baskıyı da önemli oranda kırmıştır. Bilgi seviyesi, bölgesel bağlantılar, ideolojik/siyasal söylem ve eylemleriyle kendi çıkarlarına uygun bir hareket kabiliyetine sahip olan Tahran, Arap Baharı sürecinde, genel itibarıyla başarılı bir kriz yönetimine sahiptir. Bu çerçevede, bölgede etkili olmak isteyen başkaca aktörlerin de İran’ın kriz yönetimi ve politikalarından alacakları dersler bulunmaktadır.

YAZAR

28 Ekim 1984'te Giresun'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini bu şehirde tamamladı. 2002-2007 yılları arasında Doğu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde burslu olarak lisans, 2007-2008 yıllarında Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme programında Yüksek Lisans ve 2008-2012 yılları arasında da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler programında da doktora öğrenimini tamamladı. "Karadeniz Havzası'nda Rekabet Analizi; İşbirliği Söylemlerinin Bölgesel Çatışma Beklentilerine Yansıması" adlı doktora tezi, 2013 yılı içerisinde Derin Yayınları tarafından kitaplaştırıldı. Geniş Karadeniz Havzası, Balkanlar, Güney Kafkasya ve Ortadoğu üzerine çalışmaları bulunan Tüysüzoğlu, 2008-2009 yılları arasında İstanbul Aydın Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalıştıktan sonra, 2009-2013 yılları arasında araştırma görevlisi, 2013'ten bu yana da yardımcı doçent olarak Giresun Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde çalışmalarını sürdürmektedir. Journal of Eurasian Studies, Mediterranean Quarterly, Uluslararası İlişkiler başta olmak üzere uluslararası ve ulusal birçok hakemli akademik dergide çalışmaları yayınlanan Tüysüzoğlu'nun, aynı zamanda Milliyet ve Radikal başta olmak üzere birçok ulusal ve yerel gazetede analizleri yayınlanmıştır. Bu analizlerden bazıları başta Rusça ve İngilizce olmak üzere yabancı dillere çevrilerek yurtdışında da yayınlanmıştır.

KAYNAKÇA

“Exclusive: Iran Steps up Support for Houthis in Yemen’s War”, *Reuters*, 22 Mart 2017, <http://www.reuters.com/article/us-yemen-iran-houthis-idUSKBN16S22R>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

“DAEŞ’den İran’a Yeni Tehdit”, *Sputniknews*, 10 Ağustos 2017, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201708101029646431-isid-iran-yeni-saldiri-tehdit>, (Erişim Tarihi: 11.08.2017).

“İran Destekli Haşdi Şaabi’nin Suriye’ye Girdiği İddia Edildi”, *AA*, 1 Haziran 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/iran-destekli-hasdi-sabinin-suriyeye-girdigi-iddia-edildi/832687>, (Erişim Tarihi: 13.08.2017).

“İran Meclisi’nde ve Humeyni’nin Türbesinde Saldırıları: DAEŞ Üstlendi En Az 12 Ölü”, *BBC Türkçe*, 8 Haziran 2017, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40184311>, (Erişim Tarihi 08.07.2017).

“İran’da Devrim Muhafızlarının Bütçesi Arttırıldı”, *Milliyet*, 13 Ağustos 2017, <http://www.milliyet.com.tr/iran-da-devrim-muhafizlarinin-dunya-2501446>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).

“İran’ın Ortadoğu’daki Kılıcı: Kasım Süleymani”, *Al Jazeera Turk*, 11 Kasım 2014, <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/iranin-ortadogudaki-kilici-kasim-suleymani>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

“Qatar Crisis: Restrictions to Continue, Saudi Arabia Says”, *BBC News*, 05.07.2017, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-40510508>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).

“Suriye’de Şii Koridoru İçin Yeni Ateş Hattı”, *Karar*, 31 Mayıs 2017, <http://www.karar.com/ekonomi-haberleri/suriyede-sii-koridoru-icin-yeni-ates-hatti-498865#>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

“Trump’s Policy of Isolation Against Iran”, *Deutsche Welle*, <http://www.dw.com/en/trumps-policy-of-isolation-against-iran/a-38975754>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

ADEBAHR, Cornelius, “Trump, the EU and Iran Policy: Multiple Pathways Ahead”, *Carnegie Endowment For International Peace*, 31.05.2017.

AYOOB, Mohammed, “The Iranian Nuclear Deal: Long-Term Implications for the Middle East”, *Insight Turkey*, Vol: 17, Issue: 3, 2015, s. 45-52.

BARZEGAR, Kayhan, “Iran and the Shiite Crescent: Myths and Realities”, *The Brown Journal of World Affairs*, Vol:15, Issue: 1, 2008, s. 87-99.

BULUT, Halil İbrahim, “Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik”, *Ortadoğu Yılığ*, 2011, s. 579-614.

DİVSALLAR, Abdolrasool ve Barzegar, Kayhan, “Political Rationality in Iranian Foreign Policy”, *The Washington Quarterly*, Vol: 40, Issue: 1, 2017, s. 39-53.

DUMAN, Bilgay, “İrak’ta Dönüşümün Ayak Sesleri”, *ORSAM*, 04.08.2017, <http://orsam.org.tr/orsam/DPAAnaliz/14480>, (Erişim Tarihi: 14.08.2017).

DUMAN, Bilgay, “DAEŞ Sonrası Irak’ta Tartışmalı Yeni Aktör: Haşdi Şaabi (Halk/Millet Yığınları)”, *ORSAM*, Rapor Sayı: 198, Mayıs 2015.

ELİBOL, Nuri, “Musul’da Neden

- İstenmiyoruz?”, *Türkiye*, 07.10.2016, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/nuri-elibol/593561.aspx>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).
- ERKMEN, Serhat, “Ortadoğu’da Kilitlenen Güç Mücadelesi ve Yeni Çatışma Olasılığı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 5, Sayı: 52, 2013, s. 71-77.
- EROL, Mehmet Seyfettin, “ABD-İran Savaşı Haşdi Şabi Vuruşuyla Başladı”, *ANKASAM*, 11 Ağustos 2017, <https://ankasam.org/abd-iran-savasi-hasdi-sabi-vurusuyla-basladi>, (Erişim Tarihi 11.08.2017).
- GERANMAYEH, Ellie ve Liik, Kadri, “The New Power Couple: Russia and Iran in the Middle East”, *European Council on Foreign Relations Policy Brief*, Eylül 2016.
- GÜNDOĞAN, Ünal, “Geçmişten Bugüne İran İslam Devrimi: Genel Değerlendirme”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 29, 2011, s. 93-99.
- HUBBARD, Ben, “Iranian Protesters Ransack Saudi Embassy After Execution of Shiite Cleric”, *The New York Times*, 02.01.2016, <https://www.nytimes.com/2016/01/03/world/middleeast/saudi-arabia-executes-47-sheikh-nimr-shiite-cleric.html>, (Erişim Tarihi: 05.07.2017).
- JAFARİ, Saeid, “Saudi-Led Qatar Blockade Brings Iran, Turkey Together”, *Al Monitor*, 03.07.2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/06/saudi-qatar-blockade-iran-turkey-convergence-crisis.html>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).
- KAMRANİ, Saleh, “Why South Azerbaijan Matters?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol: 8, Issue.: 4, 2009, s. 147-151.
- KARAMİ, Arash, “In Wake of Rouhani’s Win, Conservative Rivals Vow to Remain on Scene”, *Al Monitor*, 21 Mayıs 2017, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2017/05/iran-rouhani-reelection-raisi-letter-complaint-guardian.html>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).
- KOÇ, İlyas, “İran Dış Politikasında Takiye: PKK Örneği”, *Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2014.
- KUROWSKA, Xymena, “Multipolarity As Resistance to Liberal Norms: Russia’s Position on Responsibility to Protect”, *Conflict, Security&Development*, Vol:14, Issue: 4, 2014, s. 489-508.
- MABON, Simon, “The Battle For Bahrain: Iranian-Saudi Rivalry”, *Middle East Policy Council*, <http://www.mepc.org/battle-bahrain-iranian-saudi-rivalry>, (Erişim Tarihi: 07.07.2017).
- ORUÇ, Merve Şebnem, “ABD ve İran, Suriye-Irak Sınırında Karşı Karşıya”, *Yeni Şafak*, 15.06.2017, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/abd-ve-iran-suriye-irak-sinirinda-karsi-karsiya-2038483>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).
- RAFATI, Naysan, “France and Iran, Two Years After the Nuclear Deal”, *Le Monde Diplomatique*, 15.06.2017, <http://mondediplo.com/outsidein/france-and-iran-two-years-after-the-nuclear-deal>, (Erişim Tarihi: 15.08.2017).
- SALISBURY, Peter, “Yemen and the Saudi-Iranian Cold War”, *Chatham House Research Paper*, Şubat 2015.

SEMİN, Ali, “Başika Krizi ve Türkiye-İrak İlişkileri'nin Geleceği”, *BİLGESAM Analiz Ortadoğu*, Sayı: 1275, Aralık 2015.

SHEN, Simon, “What’s Driving Bahrain’s Grudge Against Qatar?”, *Ejinsight*, 19 Haziran 2017, <http://www.ejinsight.com/20170619-whats-driving-bahrains-grudge-against-qatar>, (Erişim Tarihi: 12.08.2017).

SİNKAYA, Bayram, “Yeni Ortadoğu Jeopolitiğinde İran-Rusya Ekseni”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 72, 2016, s. 22-25.

TAFLIOĞLU, M. Serkan, “İran İslam Cumhuriyeti’nde Egemenlik ve Meşruiyet Kaynağı ‘Velayet-i Fakih’”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 68, Sayı: 3, 2013, s. 95-112.

TELCİ, İsmail Numan, “Trump’ın Ortadoğu Stratejisinde Suudi Arabistan ve İsrail”, *SETA*, 28.05.2017, <https://www.setav.org/trumpin-ortadogu-stratejisinde-suudi-arabistan-ve-israil>, (Erişim Tarihi: 08.07.2017).

TURAN, Davut, “Gazze Operasyonu Işığında İran’ın İsrail-Filistin Sorunu’na Yaklaşımı”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 2, 2009, s. 47-53.

YETİM, Mustafa, “Hizbullah’ın Son Dönem Bölgesel Siyaseti: Direniş Söyleminde Zemin-Anlam Kayması”, *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 8, Sayı: 27, 2016, s. 50-53.